ISSN 3060-5091 (Online)
Farg‘ona metodika maktabi – Ферганская методическая школа – Fergana methodical school
2026-yil 6-son.

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24307394

Sun’iy intellekt vositasida o‘qib tushunishni individuallashtirish: ingliz tilini chet tili sifatida o‘qitishda yangi pedagogik yondashuv

Nasirova Gulnora Madaminovna –
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Ingliz tili integrallashgan kursi №2 kafedrasi dotsenti,
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
E-mail: nasirovagulnor@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada sun’iy intellekt texnologiyalari asosida ingliz tilini chet tili sifatida o‘rganuvchilarning o‘qib tushunish ko‘nikmalarini individuallashtirilgan ta’lim orqali rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda sun’iy intellekt yordamida o‘quvchilarning til darajasi, leksik tayyorgarligi, matnni tushunishdagi qiyinchiliklari va individual o‘rganish sur’atini hisobga olgan holda o‘quv materiallarini moslashtirish masalalariga e’tibor qaratiladi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlar asosida adaptiv matn tanlash, diagnostik baholash, individual qayta aloqa, metakognitiv strategiyalar va mustaqil o‘qish faoliyati o‘rtasidagi bog‘liqlik yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *sun’iy intellekt, individuallashtirilgan ta’lim, o‘qib tushunish, EFL, adaptiv o‘qitish, metakognitiv strategiyalar, kognitiv yuklama, individual qayta aloqa.*

Индивидуализация обучения чтению и пониманию текста с использованием искусственного интеллекта: новый педагогический подход к преподаванию английского языка как иностранного

Аннотация. *В статье рассматриваются педагогические возможности искусственного интеллекта в персонализации обучения чтению на английском языке как иностранном. Особое внимание уделяется адаптации учебных текстов, заданий и обратной связи с учётом языкового уровня, индивидуальных трудностей, темпа обучения и стратегий понимания прочитанного. На основе современных исследований анализируются адаптивное обучение, диагностическое оценивание, метакогнитивная поддержка, когнитивная нагрузка и самостоятельная читательская деятельность.*

Ключевые слова: *искусственный интеллект, персонализированное обучение, понимание прочитанного, EFL, адаптивное обучение, метакогнитивные стратегии, когнитивная нагрузка, индивидуальная обратная связь.*

Personalised reading instruction through artificial intelligence: a new approach to efl learning

Annotation. *This article examines the pedagogical potential of artificial intelligence for personalising reading instruction in English as a Foreign Language (EFL) contexts. Particular attention is given to adapting reading materials, comprehension tasks, and instructional feedback according to learners' proficiency levels, individual difficulties, learning pace, and reading strategies. Drawing on recent research, the study explores the relationship between AI-supported adaptive instruction, diagnostic assessment, metacognitive scaffolding, cognitive load, and learner autonomy.*

Keywords: *artificial intelligence, personalised learning, reading comprehension, EFL, adaptive instruction, metacognitive strategies, cognitive load, individualised feedback.*

KIRISH

Zamonaviy ingliz tili ta'limida o'qib tushunish ko'nikmasi nafaqat matndagi axborotni qabul qilish, balki uni tahlil qilish, talqin etish, muallif pozitsiyasini aniqlash va mavjud bilimlar bilan bog'lashni talab etadigan murakkab kognitiv jarayon sifatida qaralmoqda. O'qish jarayonida o'quvchi leksik birliklarni tanib olish, grammatik tuzilmalarni tushunish, matnning mantiqiy bog'lanishini aniqlash hamda yashirin ma'nolarni anglash kabi bir necha faoliyatni bir vaqtning o'zida amalga oshiradi. Ushbu jarayonlarning muvaffaqiyati o'quvchining til kompetensiyasi, avvalgi bilimlari, o'qish strategiyalari va individual xususiyatlariga bog'liq. Ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishda o'quvchilarning tayyorgarlik darajasidagi tafovutlar o'qib tushunish mashg'ulotlarini tashkil etishda muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Bir guruhdagi ayrim o'quvchilar murakkab akademik matnlarni mustaqil tahlil qila olsalar, boshqalari matnning asosiy mazmunini aniqlash yoki notanish so'zlarning ma'nosini kontekstdan tushunishda qo'shimcha yordamga muhtoj bo'lishi mumkin. Barcha o'quvchilarga bir xil murakkablikdagi matn va topshiriqlarni taqdim etish individual ehtiyojlarni to'liq qondirmasligi ehtimoli mavjud.

An'anaviy differensial o'qitishda o'qituvchi o'quvchilarning bilim darajasiga mos matnlarni tanlaydi, turli murakkablikdagi topshiriqlar ishlab chiqadi va individual yordam ko'rsatadi. Biroq katta guruhlarda har bir o'quvchining o'qish jarayonini muntazam kuzatish, xatolarini tahlil qilish va ularga mos pedagogik yordamni tezkor tashkil etish ko'p vaqt talab qiladi. Sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ushbu muammoga yangicha yondashish imkonini bermoqda. AI asosidagi adaptiv tizimlar o'quvchilarning javoblari, xato turlari, topshiriqlarni bajarish sur'ati va o'zlashtirish dinamikasi asosida o'quv materiallari yoki yordam darajasini moslashtirishi mumkin. Generativ sun'iy intellekt esa matnlarni qayta ifodalash, tushunishga oid savollar yaratish, leksik izohlar berish va individual tavsiyalar ishlab chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, individuallashtirish faqat matnni soddalashtirish yoki o'quvchiga tezkor javob taqdim etishdan iborat emas. Uning pedagogik mohiyati o'quvchining mavjud imkoniyatlari va rivojlanish ehtiyojlariga mos intellektual vazifalarni yaratish, zarur yordamni o'z vaqtida ko'rsatish hamda mustaqil o'qish strategiyalarini bosqichma-bosqich shakllantirish bilan belgilanadi.

2026-yilda E. Uygun va B. Demir tomonidan e'lon qilingan tizimli sharhda AI vositalari ingliz tilini o'qitishda individuallashtirish va adaptiv yordam imkoniyatlarini kengaytirishi qayd etilgan. Biroq mavjud empirik tadqiqotlarda yozish va gapirish ko'nikmalari o'qish va tinglashga nisbatan ko'proq o'rganilgani aniqlangan [1]. Bu esa AI yordamida o'qib tushunishni individuallashtirishni alohida ilmiy muammo sifatida tadqiq etish zarurligini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Sun'iy intellekt asosida individuallashtirilgan o'qish ta'limi so'nggi yillarda xorijiy til o'qitish metodikasida mustaqil tadqiqot yo'nalishi sifatida shakllanmoqda. Ushbu yo'nalishdagi ilmiy ishlarni uch asosiy guruhga ajratish mumkin: AI yordamida o'qib tushunish natijalarini yaxshilash, o'qish jarayonida o'zini boshqarishni rivojlantirish va adaptiv ta'limning kognitiv hamda pedagogik cheklovlarini aniqlash.

M.T.Hidayat sun'iy intellekt asosidagi individuallashtirilgan o'qish platformalarining yuqori sinf o'quvchilarining matnni tushunish natijalariga ta'sirini empirik tadqiq etgan. Tadqiqotda 43 nafar o'quvchi eksperimental, 42 nafari nazorat guruhida ishtirok etgan. O'qib tushunish ko'rsatkichlari tajribadan oldin va keyin baholangan. Natijalarga ko'ra, AI asosidagi platformadan foydalangan guruhning o'qib tushunish natijalari nazorat guruhiga nisbatan statistik jihatdan yuqori bo'lgan[2]. Mazkur tadqiqotning muhim jihati individuallashtirilgan raqamli ta'limning o'qib tushunish natijalariga ta'sirini qiyosiy usulda o'rganilganidadir. Biroq bunday natijalar barcha yosh guruhlari va ta'lim sharoitlarida aynan bir xil samaraga erishilishini kafolatlamaydi. M.Pan, K.Guo va C.Lai sun'iy intellekt chatbotlaridan EFL o'quvchilarining o'zini boshqarishga asoslangan o'qish faoliyatini qo'llab-quvvatlashda foydalanish imkoniyatlarini tadqiq qilganlar. Mualliflar AI chatbotini o'quvchiga darsdan tashqari o'qish jarayonida individual strategik yordam ko'rsatadigan vosita sifatida tavsiflaydilar [3].

Nazariy tahlil natijasida sun'iy intellektning o'qib tushunish ta'limidagi asosiy imkoniyati o'quvchiga shunchaki moslashtirilgan matn taqdim etish emas, balki uning o'qish faoliyatini individual diagnostika, adaptiv topshiriqlar va strategik yordam orqali boshqarishga ko'maklashish ekanligi aniqlandi. An'anaviy o'qish mashg'ulotlarida o'qituvchi matnning murakkabligini ko'pincha guruhning umumiy til darajasiga moslashtiradi. AI yordamidagi individuallashtirilgan ta'limda esa o'quvchining muayyan topshiriqdagi natijalari, xato turlari va o'zlashtirish dinamikasi asosida keyingi faoliyatni moslashtirish mumkin. Masalan, B1 darajasidagi ikki o'quvchi bir xil matnni o'qiganida birinchisi asosiy g'oyani aniqlashda, ikkinchisi esa yashirin ma'noni tushunishda qiynalishi mumkin. Bunday vaziyatda birinchi o'quvchiga matnning mazmuniy tuzilishini aniqlashga qaratilgan savollar, ikkinchisiga esa sabab-oqibat munosabatlari va kontekstual dalillarni tahlil qilishga yo'naltirilgan topshiriqlar berilishi maqsadga muvofiq. Bu jarayonda individuallashtirishning asosiy mezoni o'quvchining umumiy bilim darajasigina emas, balki uning aynan qaysi o'qish operatsiyasida pedagogik yordamga muhtoj ekanligini aniqlash hisoblanadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adaptiv o'qish va kognitiv yuklama o'rtasidagi muvozanat

O'qib tushunish jarayonida matnning leksik murakkabligi, sintaktik tuzilishi, mavzuga oid bilimlar va topshiriq talablari o'quvchining kognitiv resurslariga turlicha yuklama beradi. Sun'iy intellekt vositalari ushbu yuklamani boshqarish uchun matnni qismlarga ajratish, murakkab birliklarni izohlash, tayanch savollar yaratish va topshiriqlar ketma-ketligini moslashtirish imkonini beradi. Biroq pedagogik nuqtayi nazardan har qanday qiyinchilikni avtomatik ravishda bartaraf etish maqsadga muvofiq emas. Chunki matnni chuqur tushunish ayrim hollarda o'quvchidan murakkab ma'lumotlarni qayta ishlash, taxmin qilish va xulosalarini qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Shu sababli adaptiv ta'limda ikki xil yordamni farqlash zarur: matnni tushunishga to'sqinlik qilayotgan ortiqcha murakkablikni kamaytirish va o'quvchining mustaqil fikrlashini talab qiladigan mazmunli qiyinchilikni saqlab qolish. Masalan, notanish so'zning izohini berish o'quvchining matnni tushunishiga yordam berishi mumkin. Ammo muallifning yashirin fikrini tayyor holda tushuntirib berish o'quvchini mustaqil inferensiya qilish imkoniyatidan mahrum qilishi ehtimoli mavjud.

Demak, AI asosidagi individuallashtirilgan o'qish ta'limida yordamning miqdori emas, balki uning kognitiv vazifaga mosligi asosiy pedagogik mezon bo'lishi kerak.

Individual qayta aloqa va metakognitiv strategiyalarni rivojlantirish. Sun'iy intellekt yordamida o'qib tushunishning yana bir imkoniyati o'quvchiga xatolarining sabablarini tushunishga yo'naltirilgan individual qayta aloqa taqdim etishdir. An'anaviy testlarda o'quvchi javobining to'g'ri yoki noto'g'riligini bilishi mumkin. Biroq noto'g'ri javobning sababi har doim ham aniq bo'lmaydi. Masalan, o'quvchi matndagi ma'lumotni noto'g'ri talqin qilgan, savolni tushunmagan yoki o'z taxminini matndagi dalil bilan tekshirmagan bo'lishi mumkin. AI yordamidagi qayta aloqa ushbu holatlarni farqlashga qaratilishi mumkin. Bunda o'quvchiga darhol to'g'ri javobni ko'rsatish o'rniga, uning e'tiborini tegishli matn qismiga yo'naltirish, fikrlash jarayonini qayta ko'rib chiqishga undash va tanlangan javobni asoslashni talab qilish samaraliroq metodik yechim bo'lishi mumkin. Masalan, o'quvchi inferensiyaga oid savolga noto'g'ri javob berganida AI quyidagi mazmundagi savollarni taqdim etishi mumkin:

Which sentence supports your answer?
What can you infer from the author's choice of words?
Is your conclusion directly stated or implied?
What evidence might challenge your interpretation?

Bunday savollar o'quvchini tayyor javobni qabul qilishdan ko'ra, o'z fikrlash jarayonini nazorat qilishga yo'naltiradi. Shu tariqa AI asosidagi qayta aloqa metakognitiv onglilikni rivojlantirish vositasi sifatida qo'llanishi mumkin. Biroq bu imkoniyat o'quvchining javobni mustaqil qayta ko'rib chiqishi va o'z xatosi sababini tushuntirishi bilan mustahkamlanishi lozim.

Sun'iy intellekt asosidagi individuallashtirishning pedagogik cheklovlari. AI vositalarining o'qish ta'limiga integratsiyasi muayyan xavf va cheklovlarni ham yuzaga keltiradi. Jumladan, avtomatik soddalashtirilgan matnlarda muallif uslubi, yashirin ma'no yoki muhim semantik munosabatlar o'zgarishi mumkin. Generativ AI tomonidan yaratilgan savollar ham har doim matn mazmuniga to'liq mos kelmasligi ehtimoli mavjud. Bundan tashqari, o'quvchining AI izohlariga haddan tashqari tayanishi mustaqil taxmin qilish, murakkab matn bilan ishlash va o'z xulosalarini tekshirish faoliyatini cheklashi mumkin. Shu sababli AI asosidagi individuallashtirish o'qituvchining pedagogik qarorini almashtirmasligi kerak. O'qituvchi o'quv maqsadlarini belgilash, matnlarning mazmuniy to'g'riligini tekshirish, o'quvchi faoliyatini kuzatish va baholash natijalarini talqin qilishda asosiy mas'ul shaxs bo'lib qoladi.

XULOSA

Sun'iy intellekt asosida individuallashtirilgan o'qish ta'limi ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishda o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos pedagogik yordamni tashkil etish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar AI vositalarining adaptiv matn tanlash, individual qayta aloqa va o'qish strategiyalarini qo'llab-quvvatlashdagi istiqbolini ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, mazkur imkoniyatlarning samaradorligi ta'lim sharoiti, topshiriqlar sifati va o'qituvchi nazoratiga bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Uygun, E., Demir, B. A PRISMA-based systematic review of artificial intelligence in English as a foreign and second language education (2023–2025). Discover Education, 5, Article 478.
2. Hidayat, M. T. Effectiveness of AI-based personalised reading platforms in enhancing reading comprehension. Journal of Learning for Development, 11(1), 115–125.
3. Pan, M., Guo, K., & Lai, C. Using artificial intelligence chatbots to support English-as-a-foreign language students' self-regulated reading. RELC Journal, 56(3).